

Doğal ve Sosyal Fay Hatları*

Talardan sonraki mühendislik ve yapım kusurları açık biçimde sırtığıında İse Türk yapı sektörünün tümünü kapsayan genel suçlamalara yer verilir. Oysa olay sosyal faylarla deprem faylarının üst üste düşmesidir"

Erhan

Doğa, yüksek dağlarının yalçın kayalarıyla, okyanuslarının enginliğine etkileyici; kırları, çiçekleri» yumuşak akışlı dereleri ile hoş ve dinlendirici bir âlemdir. Ama yıkıcı bir sürprizi de vardır: Deprem, Bu acı şaşırtıcılığı son olarak Adana'mızda yaşadık, İnsanoğluna güçsüzlüğünü çok kısa sürede çok yoğun şekilde duyumsatışı ve ayrıca yolaçtığı can kayıpları, maddi zararlar gözönünde tutulduğunda deprem» doğanın tüm olumsuzlukları içinde belki de en başta gelenidir. Yeryüzünün kimi yerlerindeki üst katmanlarında, bir bölümü sürekli açık yarıklar biçiminde kendini gösteren, bir bölümü sadece gizil bir yıkıcılık kaynağı olarak bilinen, hesaplanan, tasarlanan fay hatları bulunur, Anadolu Yarımadası, bu felaket hatlarının talihsiz biçimde kaynaştığı bir dünya parçasıdır. Yeryüzünün bu kesiminde (bu fay hatları üzerinde) bu felaketi komşu ülkelerle birlikte yaşarız. Daha da yaşayacağız. Ancak insan denen yaratık» umarsızlık yoğunluğu çok derin de olsa, doğanın fiziğinden gelen bir oluşumu anlama, nedenlerini yakalama ve yıkıcı sonuçlarını olabildiğince denetlemek zorundadır. Nerede, ne zaman ve ne büyüklükte bir yıkıcı enerjinin taşacağı kestirilememekle birlikte fayların birbirini tamamladığı, kesiştiği açıkça bilinen bir yeryüzü parçasında depremlerin oluşması kaçınılmazdır. Bunların oluşmasına engel olmak elimizde değildir. Ancak, bu oluşumların yıkıcılığını azaltma, hasarlarını en aza indergeme yolunda akıl, bilim ve teknoloji üçgenine dayalı çabalarla mesafe alınabileceği kesindir, Aralarında bu satırların yazannın da bulunduğu ülkemizdeki bir avuç ve aslında dünyada da ancak henüz birkaç avuç» luk uzmanın tüm çabası da zaten bu doğrultudadır. Ne var ki, afet ve özellikle deprem hasarlarını azaltmak gibi

masum, insancıl ve soğukkanlı bir çabanın verimini düşüren, ürünlerini geciktiren hiç beklenmedik sosyal oluşumlar sözkonusudur. Daha doğrusu, Türkiyemiz için yazık ki, beklendik bazı olguların, üzerinde yaşadığımız sosyal fay çizgilerinden kaynaklandığını da biliyoruz. Toplumsal gelişme parabolümüzde bu sosyal fay çizgilerinin iri yarıklar boyutu kazandığı bir dönemi yaşamaktayız, Ashnda afetler, toplumsal yaşama biçimindeki çarpıklıkların, bozuklukların, yozlaşmaların gizli ve süregelen mevcudiyetlerinden sıyrılıp ani bir sıçrayamayla ortaya saçılmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla afetlerden çıkarılacak dersler sadece teknik-teknolojik bilgi eksikliğini kapamayla sınırlı kalmayıp, çok daha Önde ve belirgin biçimde, toplumsal örgütlenmenin açıklarını kapama yolunda da olmalıdır. Türk insanının ve toplumunun yerleşme düzeni akılcılıktan, insancıl kaynaşmadan, sevgiden gittikçe uzaklaşan tam bir "toplumsal otgüttene meme" modeli sergilemektedir. Kent, göçebeliliği içinde yeterince yapıcı olabilen, ama asıl büyük dinamizmini hareketliliğinden alan Türk insanının en güçlü ve en temsil edici ürünü zaten olamamıştır. Kentsoylu sayısı, toplumda hep sınırlı kalmagelmiştir. Son dönemlerin liberal ekonomi kandırmacasının ortaya çıkarttığı **tüketime!** pğıelar doymak bilmez ve azman bir oburluğun kentleri mekân tutuşunu sergilemektedir. Ama bu iyiciliğin ve yutuculuğun içinde kentsoyluluk hiç mi hiç yoktur. Kaldırım kültürü gelişmemiş bir toplumda insanlar yol kenarlarındaki sersem girinti çıkıntılarda ve bir türlü kapanamayan çukurlarda ayaklarını kırmayı göze alıp olabildiğine ilkel bir tüketimi sürdürerek mutlu oluyorsa bu zaten çok iri bir fay çizgisini tek başına gösterir. En talihsiz ve sönük

* 16 Temmuz 1998 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nden alınmıştır.

GÖRÜŞLER VE ÖNERİLER

dönemini yaşayan Ankara kent yönetimi, sadece başkentin değil ülkenin en itibarlı, görkemli ve bakımlı caddesi olması gereken Atatürk Bulvarı üzerindeki sıradan bir kaldırım düzenleme işini üç yılda bitiremiyorsa bu da toplumsal düzensizliğin kendine göre Önemli bir göstergesidir. Sadece, göz önünde olduğu için sözü sıkça edilen Boğaz yamaçlarında! değil, ülkenin, vahşi bir dehşet saçarak kentleşen tüm yörelerinde, büyümüş kasabalarında, kıyı yörelerinde ağaçlar yutulup gitmiyor mu? Yerine bir çığ süratiyle karton kutulara benzer iğrenç binalar oturtulmuyor mu? Bunların yapılıp dikilme sürati ayrıca * **gecekondu*** olarak nitelendirilmiş ve haksız biçimde aşırı eleştirilip tukakaıarımış gariban yapılanından bile bazen daha çoktur, Türkiye'deki yeni kentleşme belasının ana sorunu gecekondu yöreleri olmaktan çoktan çıkmıştır. Modern görünüşlü gecekondu onları unutturmuştur bile.

Bir 'huruç' hareketini andırır biçimde kentlere gelen baskın aslında sel baskınının ve deprem karabasasının bir benzeridir. Ama aradaki dramatik fark, biri doğadan gelip insanı umarsız bırakırken öbürü insanın kendi eliyle yarattığı bir beladır. Taşınmazdan (gayrimenkulden) rant edinme hırsı son otuz yıllık toplumsal paranoyamızda çok özel ve belirleyici bir sosyal çatlağın dışı vuruşudur. Köylüsü, kasabalısı, kentlisi, erkeği, kadını, genci, yaşlısı, memuru, işçisi, emeklisi, seri jest çalışanı, işvereni, sağcısı, solcusu, dincisi, zındığı, liberali, tutucusu ile toplumun tüm katmanlarındaki bireylerinin çok büyük bir çoğunluğu taşınmazdan rant edinme hummasına tutulmuştur. Doğanın bir küçük yüzey parçası olarak verdiği taşı, toprağı mülke ve olabildiğince çok mülke çevirme yolunda günümüz Türk insanının gözü bir başka türlü kararmıştır. Kıyılar, ormanlar, kentlerin boş alanları, yamaçlar, ırmak ve göl kıyılan, yuvarlandıkça büyüyen

çığsal bir hırs yumağında paylaşılp gitmiştir. Gitmektedir, Bu ilkel yabancılık içinde afetten koruyucu önlemler, bunu kolaylaştırıcı yerleşme düzeni, yerleşkelerdeki jeolojik özelliklerin ve zemin durumunun göz önünde tutulması gibi aslında rahatlıkla ulaşılabilecek bilgilere dayanmak, onlardan yararlanmak kimsenin aklının köşesinden bile geçmemektedir. Bu akıl almaz duyarsızlığı yerel yönetimler, kamunun merkezsiz yönetimleri ve devletin en üst yönetimi çeşitli ölçülerde paylaşmaktadır. Toplumsal mekanizmanın o düzeylerindeki insanlar da bu toplumun bireyleridir. Hepsisi birlikte öylesine bir harman olmuşlardır ki ancak afetlerden sonra şaşkınlıkla (şokla) ve panikle biraz ayılır gibi olurlar ama bu uyanışın etkisi de sadece birkaç hafta sürer.

Gelelim konunun beton bina boyutuna: Türkiye, 40 milyon tona yakın çimento üretimiyle, bir bölümüyle dışsatımı da besleyerek dünyada dikkat çeken çimento ülkelerinden biridir. Bunun doğal sonucu olarak da Türkiye bir betonarme yapı ülkesidir, Betonlu eleştirilenler vardır, çeşitli pratik özellikleriyle sevenler de vardır. Ama sevseniz de kızsanız da betonarme, dehşetengiz Türk kentleşmesinin kaçınılmaz bir parçasıdır. Bunu akılcı ve yararlı yolda kullanmaya, evcilleştirmeye mecburuz. Betonlu sadece görünüşüyle sağlam değil, gerçekten dayanımlı, sıkı dokulu ve kısa zamanda bozulmayacak türden üretebilmek ve özel yapılarda ve ayrıca Türk inşaat sektörünün seçkin bir kesiminin tüm kıtalara yayılmış pek çok ülkedeki son derece başarılı yapım operasyonlarında betonun iyisi, hem de çok iyisi yapılmaktadır. Ancak, taşınmazdan mülk edinme, kent arazisini yağmalama yansı içinde Türkiye'de o kadar fazla bina türü inşaatı yapılmaktadır ki bunun peşinden koşmak çok zorlaşmıştır. Sunu-istem dengesi içinde gözü dönmüş tüketicinin çok ivedi mülk edinme beklentisine yanıt ver-

mek üzere, kentlerde, kasabalarda, her yerde her önüne gelen bina yapım işine dalmıştır, Oysa üç katlı kendi halinde bir binanın yapım işi de olsa bir inşaat işi yürütüyor olmanın teknik, yasal ve duyuncsal (vicdani) bir sorumluluğu vardır. Oysa kamyon şoförlüğünden, işportacılıktan, musluk tamirciliğinden, terzilikten, manavlıktan, lokanta garsonluğundan inşaat yapım işine, hem de 'müteahhit' unvanını da taşıyarak bilgisiz, sorumsuz, duyursuz pek çok sayıda insan soyunmuştur. Teknik bir işin gereği olan en azından bir küçük rasyonel örgütlenme düzeneğinden tamamen habersiz, nitelikli iş yapma sorumluluğunu ve duyarlılığını hiç bir şekilde taşımayan bu insancıklar da beton üretir. Bunlannki beton olmuş, çamur olmuş hiç fark etmez. Ülkemizde yükseldiği varsayılan ünlü tüketici bilinci bina yaptırtma ya da bir yap-satçının inşa etmiş bulunduğu bir binadan bir daire satın alma sözkonusu olduğunda tam bir zavallılık sergiler. Dolayısıyla nitelikli, dayanımlı, dayanıklılıktaki gibi kavramların anımsanması kenislikle sözkonusu olmaz. Afetlerden sonraki mühendislik ve yapım kusurları açık biçimde sırttığında ise Türk yapı sektörünün tümünü kapsayan genel suçlamalara yer verilir. Oysa olay, sosyal faylarla deprem **faylarının** üst üste düşmesi meseldir. Cehaletin, bilinçsizliğin ve duyursuzluğun hiç bir denetim, hiç bir 'dur-oıtır' tanımlanmadan yangından mal kaçıran gibi hayata geçirilişidir. Yıllardır üstünde durduğumuz **'yapıda** adam gibi bir nitelik de **netimi** düzeneğli kurulması' yolunda bu son yıkıntılardan ders çıkarılabilmeyi bakalım becerebilecek miyiz?